

TOORNWERD – KERKHOF EN KLOKKENTOREN

Toornwerd ligt op een deels afgegraven 5 meter hoge wierde, die onderdeel vormde van de kwelderwal tussen Usquert en Westeremden. Deze kwelderwal werd bewoond vanaf 500 v.C. Rondom de wierde liep een 4 meter brede ossengang en in het midden van de wierde lag een 'feit' of 'fait': een komvormig pleintje. Van hieruit werd de wierde radiaal verkaveld. Het 'feit' werd later gedempt. De ossengang is aan de zuid- en oostzijde nog grotendeels intact.

De plaats wordt al vermeld in de 10e eeuw als Thornvurd, wat vertaald kan worden als 'met doornen begroeide wierde'. De schrijfwijze op kaarten werd later gewijzigd in Toornwerd of Toornwert.

Oorspronkelijk had het dorp een eigen kapel, in 1487 gebouwd in opdracht van Hiddo Ewesma (van Ewsum) bij zijn landgoed Snetwinkel. Aanvankelijk was het een zelfstandige parochie, maar na de Reductie van Groningen werd Toornwerd samengevoegd (eigenlijk geïncorporeerd) met Middelstum. Het torentje van de kerk (en/of de kerk zelf) brandde op een gegeven moment af. Of dit nu in 1756, 1796 of 1817 is gebeurd is onduidelijk; diverse bronnen geven verschillende data.

De kapel werd door gebrek aan onderhoud een bouwval. In 1818 werd besloten de restanten op te ruimen.

Het kerkhof, met graven uit de 17e en 18e eeuw, is bewaard gebleven en wordt nog steeds gebruikt. Bij het kerkhof is in 1894 een fraaie toren gebouwd naar ontwerp van E. de Jonge. In 1981 is deze gerestaureerd. In die toren werd de klok gehangen die in opdracht van Abel Co(e)nders van Helpman (heer van Ewsum) in 1622 werd gegoten door François Simon uit Lotharingen en die in de tijdspanne tussen de sloop van de kerk en de bouw van de toren in een klokkenstoel hing. De wierde zelf is tussen 1893 en 1906 deels afgegraven. Op het hoogste punt van het resterende deel ligt de begraafplaats met de toren.

Via een in 2005 gerestaureerde trappartij (een samenwerkingsproject van SOGK en Landschapsbeheer Groningen) komt men bij de klokkentoren. De trappartij bestaat uit drie niveaus, opgemetseld in een klinkersteen met op elk niveau drie treden. In de lengte wordt de trap door lage gemetselde muurtjes eveneens in drieën gedeeld. De breedte van de drie vakken stemt overeen met de hoofd- en beide zijingangen van het toegangshek. Het hek bestaat uit twee gietijzeren hoofdpijlers met cannelures bekroond met een vaas. De eclectische vormgeving van het hek past bij de vormgeving van de toren.

De klokkentoren, die is opgetrokken in een roodbruine baksteen op een uitspringend trasraam van roodbruine klinkers, kent drie bouwlagen: van boven naar beneden is te zien een galmgat met ronde boog en met houten roosters, een rondboogvenster met gietijzeren roede-verdeling en een blind venster onder een half rond bovenlicht met gietijzeren roede-verdeling. De noordoostzijde heeft echter geen blind venster maar dubbele houten paneeldeuren met half rond bovenlicht, waarboven een gevelsteen met tekst.

De toren wordt geleed door zes geprofileerde bakstenen cordonlijsten die onder- en bovenkant van de ramen volgen en accentueren. De muurvlakken direct boven de ramen zijn gedecoreerd met dubbele stroken siermetselwerk.

De naar boven toe eenmaal versneden toren heeft overhoeks gemetselde steunberen die door de betonnen kroonlijst heen steken en bovenop zijn getooid met een betonnen vaas (evenals de kroonlijst oorspronkelijk van hout). De toren wordt bovenin afgesloten door een ingesnoerde spits met leien in maasdekking, met bovenop een vergulde haan; in elk der vier zijvlakken zit een kleine houten dakkapel met vensteropening met luik onder een zadeldakje met houten ornament.